

GÜNÜMÜZ ALEVİ VE BEKTAŞİ TOPLULUKLARINDA İSİM KÜLTÜRÜ ÜZERİNE BİR ANKET ÇALIŞMASI: İSTANBUL ÖRNEĞİ* **

A Survey on Naming Culture in Contemporary Alevi and Bektashi Communities: Istanbul Example

Gökçen ÇATLI ÖZEN***

Öz

Ad, sadece bireyin değil ailenin, topluluğun, toplumun ve kültürün de tanımlayıcısıdır. Bireylerin isimleriyle müsemma oldukları ve aynılaştıkları düşüncesiyle bu çalışmada, günümüzde Alevi ve Bektaşî topluluklarında ad verme tutumunun yorumlanması amaçlanmıştır. Çalışmanın temel bakış açısına göre isim kişiyi, kişi de ismi tamamlamaktadır. Bununla birlikte isim hem bireysel, hem de toplumsaldır. Birey tarafından taşınan isim aslında buzdağının görünen kısmıdır; diğer kısmında geçmişten günümüze çeşitli toplumsal deneyimlerin derinliği bulunabilmektedir. Dolayısıyla birey isimleri, tıpkı gelenekler gibi kültürelidir. Her toplum ve topluluğun kendine has isimlendirme tercihi bulunabilmektedir. Çalışmanın araştırma evreni İstanbul olup, araştırma örneklemini Avrupa yakasında ikamet eden 18 yaş ve üstü 224 Alevi kadın ve erkekten meydana gelmektedir. Araştırma tekniği kapalı uçlu sorulardan oluşan yapılandırılmış bir anketten ibaret olup, elde edilen veriler SPSS veri analizi ardından yorumlayıcı yaklaşımla tartışılmıştır. Türk kültüründe ailelerin çocuklarına dini kaynaklı, ardından tanınmış/sevilen kişi odaklı ve/veya manasında hoşluk taşıyan isim vermeleri, tesadüfi değil toplumsal hafızanın bir tercihi olabilmektedir. Toplumumuzun önemli bir parçası olan Alevi ve Bektaşî toplulukların da kendi geleneksel anlayışları üzerinden çocuklarına isim verdikleri ve bunu toplumun diğer kesimleriyle uyumlu bir ilişki sağlamasına özen gösterdikleri anlaşılır. Alevi ve Bektaşî toplulukların Ehli Beyt isimlerini kullanmayı tercih ettikleri gibi doğadan esinlenerek verilen isimlere de önem verdikleri anlaşılır. Çalışılan grubun isim verme hiyerarşisinde erkek egemen bir anlayış bulunsa da, kentleşmeyle birlikte kadınların fikirlerinin de öneme alındığı anlaşılır.

Anahtar Kelimeler: ad verme, Alevilik ve Bektaşîlik, antroponomi, Türk kültürü.

Abstract

The name is not only an identifier of the individual but also of the family, community, society and culture. In this study, it is aimed to interpret the attributional attitudes of contemporary Alevi and Bektashi communities with the idea that names have influence on the behaviors of the individuals. The basic point of the study is that the name completes the person and the person completes the name. However, the name is both individual and social. The name of the individual is actually the visible part of the iceberg; on the other part there exists a deeper level which reflects all experiences of society from past to present. Therefore, individual names are cultural, just like traditional. Each community and society may have a unique name. The universe of this study is Istanbul and the research sample consists of 224 people male and female who are over 18 years old. The research technique consisted of a structured questionnaire consisting of closed-ended questions and the data were analyzed with SPSS. In Turkish culture, it is not a coincidence but a preference of social memory that families give their children respectively religious/well-known/loved person-oriented names. It is

* Makalenin Geliş Tarihi: 25.04.2019, Kabul Tarihi: 28.05.2019. DOI: <https://dx.doi.org/10.34189/hbv.90.004>

** Bu makale, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi tarafından 18-20.10.2018 tarihleri arasında düzenlenen "IV. Uluslararası Alevilik ve Bektaşîlik Sempozyumunda" sunulan bildirinin genişletilmiş ve geliştirilmiş biçimidir.

*** Dr. Öğr. Üyesi. İstanbul Aydın Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, İstanbul/Türkiye. gokcenozen@aydin.edu.tr, gokcencatli1@gmail.com, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-0375-3986>.

understood that the Alevi and Bektashi communities, which are an important part of our society, have given names to their children through their own traditional understanding and that they pay attention to ensure a harmonious relationship with the rest of the society. Alevi and Bektashi communities prefer to use the names of Ehli Beyt as well as of giving importance to the names inspired by nature. Although there is a male-dominated understanding in the naming hierarchy of the studied group, it is understood that women's ideas are also important with urbanization.

Key Words: Naming, Alevism, Bektashism, Anthroponomy, Turkish culture.

1. Giriş

Kültür sembolleştirmeye dayanır ve insan, yaratıcısı olduğu kültüre ait tüm unsurları (eşyalar, süsler, gelenekler, inançlar, diller vb.) sembolleştirerek öğrenir, aktarır, paylaşır. Semboller üzerine inşa edilen kültür, atalar tarafınca edinilmiş ve nesilden nesile aktarılmış (White, 1959: 3) bilgiler bütünüdür. Soyut ile somut unsurları kodlayıp, bunları isimlendiren insan, iletişimini dil üzerinden kurgulamaktadır. Karmaşık bir dil sisteminin parçası olan ad/isim ise, bilgi iletmede sınırsız bir birleşime sahiptir. Canlı ve cansız nesnelere verilen adlar, ilgili kültürde dil sisteminin ezberini oluşturuyor iken, kişiye verilen ad, “ad koyucular” görevindeki ailenin kültürel yapılanmasını yansıtan bir tercihtir. Dolayısıyla özellikle de geleneksel yapılanmalı toplumlar, ailenin çocuğa vereceği adın kültürel alanı temsil etmesi gibi ezber de bozmasını isterler; bu gaye ile ad koyucu aileler, doğru isimlendirmenin, toplumsal alanın bir aktörü olarak bireyin kültürlenmesine ve daha sürdürülebilir ilişkiler kurmasına bir ön adım oluşturduğunu düşünürler. Bu düşünceye göre ad, birey hakkındaki ilk toplumsal izlenime tekabül etmekle aslında çok güçlü bir etkiye sahiptir.

Toplumlar, ailelerin isim tercihlerini sınırlıyor olmanın bir iktidar alanı oluşturduğunu bilirler ve bu yetilerini sınırsızca kullanırlar. Toplumlar özellikle de bireye ad verme hususunda, ortak toplumsal duygulardan (sevinç, korku vb.) ve düşüncelerden (geçmiş yaşanmışlıkları, deneyimleri vb.) bağımsız hareket edemez. Çünkü ad, bireyin bağlı olduğu toplum nazarında, toplumsal statüsünü konumlandıran bir olgu da olabilmektedir. O sebeple ad, sadece bireyin değil ailenin, topluluğun, toplumun ve kültürün de önemli bir tanımlayıcısı olmakla beraber, karmaşık bir kültürel sistemin de ürünüdür. Matushansky'nın da belirttiği üzere kişi adları rastgele seçilmediği gibi sözlüğe dayalı bilgilerle açıklanamayacak kadar karmaşıktır. Kişi adları, seslerin basit bir dizilimi olmamakla birlikte anlamlı değerler de taşımaktadır (Matushansky, 2008: 573-627). Öte yandan kişi adlarına yüklenen anlamlı değerler, geleneksel olabilmekle birlikte kültürden kültüre farklılaşan bir olguya da karşılık gelebilmektedir. Bu bağlamda çalışmanın devamında da üzerinde durulduğu gibi “ad verme” ve “onu taşıma”, kültürel sistemin kişiyi “isimlendirmesi” “sınıflandırması” ve “damgalamasıdır” aslında. Zira bir toplumu bir diğerinden ayıran yegâne unsur, sahip olduğu kültürel kodlamalardır. Kültür, toplumu tıpkı “parmak izi” gibi eşsiz kılarak onu farklılaştırmaktadır (Çatlı Özen, 2017: 162). Bu bağlamda çalışmanın bakış açısıyla ad verme ve onu taşıma, eşsiz olan toplumsal kültürün aile üzerinden kişiye yüklediği “geleneksel ipuçları” olarak ele alınmaktadır.

Bu denli geniş anlamlar taşıyan adlandırma, birçok disiplinin çalışma sahasına girmekle beraber, kendine has bilimsel bir alana da sahiptir. Buna göre, özel isimleri ele alan onomastik, modern bilimin bir keşfi olarak, çalışmalarını özellikle üç alanda derinleştirmektedir: toponomi, hidronomi ve antroponomi. İlki yer adlarını, ikincisi su adlarını, üçüncüsü de kişi adlarını konu edinmektedir (Sakaoğlu, 2001: 9). Özel isimlerin çalışılması bilim aracılığıyla olacağı gibi, bu hususa toplumların “kültürel sebebi” önem verdikleri de bilinmektedir. Birçok toplumda ama bilhassa geleneksel yapılı ve/veya küçük ölçekli gruplarda, antroponomi açısından kişi adlarının verilmesi sebebi, belli değişkenlere dayanmaktadır. Bunları şu şekilde sıralamak mümkündür: sosyal statü; ailenin yakın dönemde karşılaştığı deneyimler (aileden birinin ölümü, ailenin mevcut durumunu etkileyen toplumsal sebepler); yaşanan döneme etki eden toplumsal meseleler; geleceğe yönelik beklentiler; ad veren kişinin sahip olduğu zihinsel miras; aile büyüklerine verilen sözler ve dini kimliğe sahip kişilere adanan adaklar (Uysal, 2012: 238). Dolayısıyla kişi adları sadece niceliksel bir unsur değil, niteliksel bağlamları da olan ve kültürden kültüre farklılık gösteren hatta aynı kültür içerisinde bile topluluktan topluluğa değişen bir alana karşılık gelmektedir. Bu bağlamda çalışmada, Türk kültürü kapsamında, Alevi ve Bektaşî toplulukların isim alma ve o ismi taşıma süreçlerine odaklanılmış ve bir anket çalışması ile toplanan veriler niceliksel çalışılmış, akabinde yorumlanmıştır. Bu bağlamda çalışmanın odağı, kültürün ad verme seçimini yönlendirdiğinden hareketle, kentleşmeyle birlikte Alevi ve Bektaşî ailelerin çocuklarına isim verirken nasıl bir tutum içerisinde olduklarını oluşturmaktadır.

2. Çalışmada Kullanılan Araştırma Yöntemleri ve Teknikleri

Ad bireysel kimliğin bir yansıması olduğu kadar, toplumsal ve kültürel bir meseledir de. Bireye adını veren aile, bunu gelişiğüzel seçmemekte ve toplumun yani kültürün de seçimini yansıtmaktadır (Uysal, 2012: 237). Ailenin, toplumun küçültülmüş biçimi olduğu fikrinden hareketle, çocuğa koyulan ismin aslında toplumsal tercihi yansıttığı düşünülmektedir. Bu bağlamda kişi adlarını çalışmak, ilgili dönemin genel toplumsal yapılanmasını anlamak için önemli bir yoldur denilebilir. Dolayısıyla çalışmada toplumun aileyi, ailenin de bireyi yönlendirmesiyle ismin biçim aldığı üzerinde durulmaktadır.

Çalışmada tümevarım yaklaşımı benimsenmiştir. Buna göre gözlemlenen tek tek olgulardan (özelden) yola çıkılarak, bütüne (genel yargılara/genellemelere) ulaşılmıştır. Gözlemler sonucu oluşturulan hipotezler belirlenmiş ve doğrulama akabinde çalışma, teori ile sentezlenmiştir. Çalışmada antroponomi bakış açısıyla, araştırma evreni İstanbul Avrupa yakası olmakla beraber, burada ikamet eden 18 yaş ve üstü 224 Alevi ve Bektaşîlerle, kişi adlarının ele alındığı bir araştırma örneklemini kapsamında, anket çalışması yürütülmüştür. Ankette ekseriyetle kapalı uçlu yapılandırılmış sorulara ağırlık verilmiştir. Kapalı uçlu soruların analizi SPSS’de (İngilizce açılımına göre Statistical Package for the Social Sciences, Türkçe açılımına göre Sos-

yal Bilimler için İstatistik Programı), açık uçlu soruların değerlendirilmesi yorumlayıcı bir yaklaşımla ele alınmıştır.

Anket çalışması iki farklı dönemde yapılmıştır: İlki Mart ile Nisan 2018, ikincisi Ekim ile Kasım 2018 tarihleri arasında. Birinci kısım, Olağan Üstü Hal uygulamasına denk gelmiştir ve bu dönemde toplumun genelinde hissedilen tedirginlik, Alevi ve Bektaşî topluluklarda da gözlemlendiğinden ancak 102 kişiye ulaşılabılmıştır. O sebeple, anket çalışmasının ikinci kısmı lüzumlu görülmüş ve Olağan Üstü Hal uygulamasının kalkması akabinde, Ekim ile Kasım 2018 tarihleri arasında yeniden sahaya çıkılmış ve kısa sürede anket sayısının 224'e yükselmesi mümkün olmuştur. Açıkçası anketleri tamamlamak, anahtar kişilerden destek alınmasına ve kartopu yöntemi kullanılmasına rağmen kolay olmamıştır. O yüzden yetersiz kalınan noktalarda (hem anketlerin tamamlanmasında hem de veri girişlerinde) araştırma yöntemlerini ve tekniklerini bilen İstanbul Aydın Üniversitesi Sosyoloji bölümü öğrencilerimden destek alınmıştır.

Aşağıdaki maddelerde de verildiği üzere, çalışma kapsamında beş hipotez üzerinde durulmuştur:

- **Hipotez 1:** Kentleşmeye rağmen Alevi ve Bektaşî aileler, kendi geleneksel değer yargıları doğrultusunda çocuklarına isim vermektelerdir;
- **H2:** Alevi ve Bektaşî aileler, kendi topluluklarıyla uyumlu olabilmek adına çocuklarının isimlerini seçerken geleneksel değer yargılarına göre hareket etseler de, bu durumun ulus devlet yapılanması kapsamında toplumda çatışma yaratmasına müsaade etmezler;
- **H3:** Alevi ve Bektaşî topluluklarda çocuğa isim verme hiyerarşisinin başında erkekler bulunmaktadır. İsim verme hiyerarşisi "baba-anne-dede (baba yanlı)-dede (anne yanlı)-babaanne-anneanne-akraba" biçiminde ilerler;
- **H4:** İslamiyet'te hem Alevi inanışta hem de Sünni mezhepte bazı özel isimlerin (Muhammed, Ali, Fatma, Gül vb.) ortak kullanılması, her iki topluluğun aslında bir toplum anlayışında birleştiğinin göstergesidir;
- **H5:** Modernleşen Alevi ve Bektaşî topluluklarda çocuğa isim vermede "öncelikle" dini önder olarak dedeye/babaya fazla danışılmadığı gibi Aleviliğe özgü dini bir tören de yapılmadığı düşünülür.

3. Ad Verme Tutumu

Kültür ve kişilik kuramcıları, toplumsal kültürün bireysel kimlik üzerindeki etkilerine odaklanmışlardır; çocuklukta deneyimlerin yetişkinliği belirlediğini, çocukların büyüme süreçlerinde kurumlara uyarlandıklarını, dolayısıyla kültür-kişilik arasında tutarlı ve sürdürülebilir bir ilişki olduğunu vurgulamışlardır. Buna göre bir kültürü paylaşanların kişilik özelliklerinin toplumun değerleriyle uyum içerisinde ol-

ması gerektiği anlaşılmaktadır. Sava göre kültür büyük bir bütündür ve birey bunun bir parçası olarak, ana yapılanmaya uyum göstererek varlığını sürdürmektedir (Bock, 2001: 123).

Toplumlar, bireyin ömrü boyunca taşıyacağı adın, kişiliğini etkileyeceğini düşündüklerinden ad vermeye büyük önem verdikleri bilinir. O sebeple ailelerin de, çocuğa kendi kültürel yapılanmalarını, beğenilerini ve düşüncelerini yansıtan isimler vermeye önemsedikleri görülür (Canatan, 2012: 222). Ailelerin çocuklarına isim verirken, çeşitli toplumsal hususlardan etkilenebilecekleri anlaşılmaktadır. Buna göre aile çocuğa isim verirken:

- doğduğu tarihten (yıl, ay, saat, gün, mevsim vb.);
- doğduğu yerden (ülke, şehir, deniz, dağ, kutsal mekan vb.);
- doğduğu sırada yaşanan olaylardan (savaş, deprem, göç, düğün vb.);
- önemli veya sevilen kişilerle olan bağlantıdan (kahraman, lider, tanınmış kişi vb.);
- ailevi durumdan (kültürel-dini-ekonomik etkenler vb.);
- moda akımlar vb. hususlardan etkilenebilecekleri düşünülür (Örnek, 1977: 149).

Ailenin isim verme tercihleri elbette çoğaltılabilir ama isim vermede en önemli unsurun hars olarak biçimlenen yerli ve milli kültür olduğudur. Anlaşıldığı üzere aileler çocuğa, mensubu oldukları fiziki, sosyal, kültürel çevreye göre isim vermeyi tercih etmektedirler.

Aileler, ismin taşıdığı özelliklerin, çocuk tarafından yansıtılacağı beklentisi içerisinde. Dolayısıyla aile, tıpkı isim verirken takındığı tutum gibi çocuğu yetiştirirken de, onu kendi bakış açısıyla biçimlendirmek ister. Bu açıdan çalışmada, “ailelerin yetiştirme biçimi” ve “bireylerin toplumsallaşma biçimi” olarak isimleriyle zamanla “aynılaştıkları” “müsemma oldukları” hipotezlenmektedir.

Bireyin ismi, toplumun bir yansıması olarak anlamlı kodlar barındırmaktadır. İsim, bir toplumun ve/veya bir ailenin tecrübe ettiklerinin yansımasıdır. Ailelerin çocuklarına isim verme anlayışlarının biçimlenmesinde, toplumun tarihsel geçmişi gibi siyasi-ekonomik-dini yapıları ve etkileşimde bulunduğu gruplarla edindiği tecrübeler de etkili olabilmektedir. Bu bağlamda kişi isimleri, ait oldukları sosyo-kültürel yapılarla örtüşen ve onu yansıtan unsurlardır. İsimler, tıpkı kelimeler gibi ilgili toplumdaki değişimlerin taşıyıcısıdır ve toplumsal etkileşimi yansıtmaları sebebiyle, kültürel uyum ile çatışmaların da birer simgesel göstergeleridir (Çelik, 2007: 6). Bu yaklaşıma göre kişinin ismi, ait olduğu toplumun tarihten gelen birikimlerinin bir bütünü olabildiği gibi dönemin hoş bir tınısını yansıtan, popüler kültürün bir ürünü de olabilmektedir. Alevi ve Bektaşî topluluklar Türk kültür tarihinin bir parçası olmakla birlikte, dönem dönem değişen siyasi anlayış gereği farklı bir dönemde de yaşamışlardır. Bu

durumun Alevi ve Bektaşî grupların yer yer kendilerine has bir isim kültürü çerçevesinde farklılaşmalarını doğurmuşsa da, toplumsal benzerliklerin farklılıklardan ve uyumun çatışmalardan daha ağır bastığı görülmektedir.

4. Alevi ve Bektaşilerde Ad Verme Geleneği

Bir gelenek sistemi olarak Alevi ve Bektaşilerde de adlar, “kişisel tanımlayıcılar” olarak kabul edilmektedir. Tıpkı Ali isminin, Hz. Ali’nin belirleyici özelliklerinden hareketle “sahip olduğu inancı, lider kimliğini, adalet anlayışını, cesaretini ve ilme verdiği önemi” kapsayıp, tanımlayıcısı olduğu gibi. Bu bağlamda Alevi ve Bektaşî inançta olup Ali ismini taşıyanların, Hz. Ali’ye mal edilen özellikleri taşımasalar bile, bu adı taşımakla ilgili gönderinin kapsamı dâhilinde oldukları ve bu kapsayıcıları benimsedikleri kabul edilir (Uysal, 2012: 214, 237). Dolayısıyla geleneksel yapılanmaya bağlı Alevi ve Bektaşilerde “Ali, Hasan, Hüseyin, Fatma” vb. Ehli Beyt adlarına sahip olmak, topluluğa ait kültürel mirasların kişisel tanımlayıcıları olmak manasına gelmektedir. Durum böyle olunca kişiler, isimleriyle birlikte ilgili kültürel mirasın taşıyıcısı ve temsil odağı olmaktadır.

Bilimsel manada Alevi ve Bektaşiler üzerine ad çalışması çok sınırlı olmakla beraber Uysal’ın araştırması oldukça önemlidir. 17 ayrı ocağa dayanan 21 Alevi ile (inanç önderleri ve talipler) gerçekleştirilen odak grup çalışmasına göre, gelenek mensuplarının ad verme tutumlarında değişim olduğu belirtilmiştir. Buna göre:

- 1943-1952 yılları arasında doğanlara aile büyüklerinin ve ocak dedelerinin isim vermesine karşın, 2000 yılı sonrasında doğanlara anne ve babalarının isim verdiği;
- 1950 yılı öncesinde doğan erkeklere en çok “Ali, Hasan, Hüseyin, Mustafa, İsmail, Ahmet, Rıza” ile kadınlara “Fatma, Zeynep, Elif, Hatice, Kezban, Zöhre” isimlerinin verilmesine karşın, 2000 yılı itibarıyla isim tercihlerinin değiştiği ve erkeklere en çok “Ali, Arda, Barış, Berk, Burak, Deniz, Ege, Emre, Gürkan, Hasan, Hüseyin, İlkey, Kadir, Mansur, Mustafa, Ufuk, Umut, Yağız, Taylan” ile kadınlara “Ayşe, Dilek, Doğa, Esmâ, Esra, Fethiye, Hatice, Hülya, Hüsnîye, İdil, İnci, Melahat, Nilüfer, Özgecan, Özlem, Satı, Selen, Sevilay, Sıla, Tülay” isimlerinin verildiği belirtilmiştir (Uysal, 2012: 245-246).

Bu yaklaşımdan anlaşılacağı üzere, modernleşmeye bağlı olarak Alevi ve Bektaşilerin ad verme hiyerarşisinde ve isimlendirme tercihlerinde değişimler meydana gelmişse de erkeklerde “Ali, Hasan, Hüseyin, Mustafa” ve kadınlarda da “Ayşe, Hatice” 1950 yılı öncesinden günümüze değin değişmeyen ortak isimleri oluşturmaktadır. Öte yandan erkeklerde “Arda, Barış, Berk, Burak, Deniz, Ege, Emre, Gürkan, İlkey, Kadir, Mansur, Ufuk, Umut, Yağız, Taylan” ve kadınlarda da “Dilek, Doğa, Esmâ, Esra, Fethiye, Hatice, Hülya, Hüsnîye, İdil, İnci, Melahat, Nilüfer, Özgecan, Özlem, Satı, Selen, Sevilay, Sıla, Tülay” 2000 yılı ile birlikte tercih edilen yeni isimler olmuşlardır.

Bununla birlikte değişmeyen ortak isimlerin, tarihi derinlikleri olduğu anlaşılır. Buna göre geleneksel değerleri muhafaza eden Alevi ve Bektaşilerin isimlendirme tutumlarında, Ehli Beyt isimlerini tercih ettikleri ve bunları her dönem benimseyip, isim vermede kullandıkları görülür. Bu tutumun sebebi, tarihi bir vakaya dayanıyor oluşudur. Hz. Muhammed, Hummen’de verdiği hutbede vefatından sonra iki unsura dikkat edilmesini istemiştir: Kur’an-ı Kerim’e ve Ehl-i Beyt’e. Geneli itibarıyla Ehl-i Beyt, Hz. Muhammed’in ailesini kapsamaktadır ve temelde beş kişiden oluşur: Muhammed, Ali, Fatma, Hasan, Hüseyin. Buradan hareketle Alevi ve Bektaşilerde Ehli Beyt ve onun devamındaki kutsalların isimlerini çocuklara vermek, yol gereği önemsenen inançsal bir gelenektir. Bu tutum sadece Alevilere has değildir. Zira Canatan’ın belirttiği üzere, Müslüman kişi ister Sünni ister Alevi olsun isimlendirme hususunda Ehli Beyt sevgisinin üzerinden Müslüman Türklerin ortak bir paydada buluştuklarını belirtmektedir (Canatan, 2012: 213). Dolayısıyla Ehli Beyt üzerinden isimlendirme, Sünni ve Aleviler arasındaki farklılaştırmaya meydan okuyan, bütünleştirici bir bağ sağlamaktadır denilebilir.

5.Araştırmaya Katılanların Demografik Özellikleri

Saha çalışması iki aşamalı gerçekleştirilmiş olup, toplamda 224 kişi ile görüşülmüştür. 224 kişinin 117’si (%52,2) kadın, 107’si (%47,8) erkeklerden meydana gelmiştir. Kadın ile erkek dağılımının dengeli olması gibi yaş sınırlamasında reşitliğin esas alınması, yorumlamayı ve kıyaslamayı kolaylaştırdığını belirtmem gerekir. Yaş dağılımına baktığımızda (Bkz. Tablo 1) 18 yaş ile 42 yaş aralığında 156 kişi (%69,8) var iken, 43 yaş ve üstünde 68 kişi (%30,2) bulunmaktadır. Buna göre ankete katılanların daha çok genç bir kitleyi yansıttığını söyleyebiliriz.

Tablo 1. Yaş Dağılımı

Yaş aralığı	Sayı	Yüzdeler
18-22	42	18,8
23-27	40	17,9
28-32	23	10,3
33-37	21	9,4
38-42	30	13,4
43 ve üzeri	68	30,2
Toplam	224	100

Ankete katılan %47,7’si (106 kişi) evli, %47,3’ü (105) bekâr ve %3,2’si (7) boşanmıştır. 18-22 yaş aralığındaki 44 kişi ve 23-27 yaş aralığındaki 40 kişiden 38 kişinin bekâr olması, Alevilerdeki evlilik yaşının gençlerde daha düşük olduğunu göstermektedir. Yaş hiyerarşisi artıka evlenme oranı da artmaktadır. Buna göre evlenme oranı 28-32 yaş aralığında 12 kişiden, 33-37 yaş aralığında 15 kişiden, 38-42 yaş aralığında 21 kişiden ve 43 yaş ve üstünde 55 kişiden ibarettir.

Ad vermenin kültürel yapıyı yansıttığı düşüncesinden hareketle, çalışmamızın araştırma evreni ve örneklemini her ne kadar İstanbul olsa da, ankete katılanların buraya farklı yerlerden de göç ettikleri, dolayısıyla farklı köklerin mirasçıları olabilecekleri düşünülmüştür. Bu bağlamda araştırmaya katılanların özellikle de 42 yaş ve daha alt yaş grubunun neredeyse yarısının Marmara bölgesi doğumlu olmalarına karşın, 43 yaş ve daha üst yaş grubunun büyük çoğunluğunun İstanbul'a Doğu Anadolu, Karadeniz ve Ege'den göç ettikleri anlaşılmaktadır. Dolayısıyla göç üzerinden yapılacak yorumlar, Alevilerin değişimlerine de tercüman olacaktır. Topyekûn baktığımızda katılımcılardan 124 kişi İstanbul'a göç etmişken, 100 kişi İstanbul'da doğmuş dolayısıyla göç etmemiştir. Bu durum göç unsurunun çalışmada önemli bir ayak teşkil ettiğini gösterir. Öte yandan ankete katılanların %60'ı kentte, %40'ı ise kırsal alanda doğduklarını belirtmişlerdir. Dolayısıyla bu çalışma, son elli yılda kırsaldan kente göç edenlerin kültürel değişimlerine de tercüman olmaktadır. Göç, değişip/dönüşmeyi de beraberinde getirdiğinden göç eden grupların kentsel alanda daha ferdi yaşadıkları düşüncesinden hareketle, kentin Alevileri geleneksel topluluk yapılanmasından çok, bir iktidar kurgusu olan ve üst kültür tarafından biçimlendirilen toplumsal yapılanmanın parçası haline dönüştürdüğü söylenebilir. Dolayısıyla bu çalışma, modernleşen yani değişip dönüştüğü varsayılan kentteki Alevi grupların bir yansıması olduğu düşünülebilir. Tablo 2'de görüldüğü üzere İstanbul, Türkiye'nin her bölgesinden göç almış bir kenttir.

Tablo 2. Yaş Dağılımına Göre Doğum Yeri

Doğum Yeri	18-22	23-27	28-32	33-37	38-42	43-...	Toplam
Marmara	33	23	15	8	11	10	100
Karadeniz	3	1	2	2	2	11	21
Ege	-	-	1	-	1	-	2
G.doğu Anadolu	1	2	2	-	2	10	17
Doğu Anadolu	-	4	1	6	8	26	45
İç Anadolu	1	3	1	3	2	6	16
Akdeniz	4	4	1	2	3	4	18
Yurtdışı	-	3	-	-	1	1	5
Toplam	42	40	23	21	30	68	224

1960'larda başlayan iç göçlerle birlikte, Alevilerin özellikle de İstanbul'da belli ilçelere göç etmeyi tercih ettikleri gibi burada akrabalarla ve hemşehrilerle bir mahallede veya birbirlerine yakın semtlerde ikamet ettikleri bilinir (Subaşı, 2010: 84, 258). Göçlerin özellikle de 1960 yılıyla birlikte artması, toplumsal bir tercihtir. Tercihini somutlaştırmak üzere ankete katılanlara hangi sebeplerle göç ettikleri sorulmuştur. Buna göre büyük çoğunluğunun ekonomik (geçim sıkıntısı, iş, tayin vb.) ve eğitim temelli; orta bir çoğunluğunun medeni durum değişikliği (evlilik ve vb.) ve düşük bir çoğun-

luğun terör ve deprem sebebiyle göç ettikleri anlaşılmaktadır. Bu bağlamda çalışmaya katılan Alevi ve Bektaşilerin kente göçleri zorunlu değil, istekli iç göçlerdir.

Kentleşme, bireylerin bürokrasiye ve kurum kültürüne katılım gösterip uyum sağlamasını gerektirir. Bu bağlamda, Alevi bireylerin çalışma hayatına katılımları sorulmuş ve 224 kişiden 134'ünün (%60) çalıştığını, 90'ının (%40) çalışmadığı anlaşılmıştır (Bkz. Tablo 3). Çalışmayan 90 kişiden 35'nin öğrenci ve 41'nin 18-22 yaş aralığında oldukları hesaba katılırsa, Alevilerin büyük bir çoğunluğunun çalışma hayatında olduğu söylenebilir.

Tablo 3. Meslek Grubu Dağılımı

Meslek grubu	Sayı	Meslek tanımı
Altın yakalı	11	Müdür, mühendis, sinema sektöründe yönetici
Beyaz yakalı	38	Akademisyen, aşçı, bankacı, elektrik teknikeri, hemşire, öğretmen, muhasebeci, psikolog, sağlık hizmetleri
Mavi yakalı	51	Çocuk bakıcısı, garson, güvenlik personeli, kaynakçı, seyyar satıcı, şoför, tekstil işçisi, temizlik personeli
Serbest meslek	27	Ayakkabı imalatçısı, pazarlama, restoran işletmecisi
Diğer	7	Mesleklerini açıkça belirtmek istemeyenler
Öğrenci	35	Ekseriyetle üniversite öğrencisi
Toplam	169	

Tablo 3'ün verileri, ekonomik durum değerlendirmesiyle birlikte ele alındığında çalışmaya katılan 224 Alevi'den %81'i ekonomik durumunu orta ve iyi; %14'ü düşük ve çok düşük; %5'i çok iyi görmektedir. Dolayısıyla muhatap olunan grup, aslında ekonomik olarak kendi kendine yetebilen iş sahibi insanlardır. Mavi yakalı işçiler sayısı fazla olmasına rağmen beyaz ve altın yakalıların da statülü meslek sahipleri oldukları görülür. Grubun eğitim durumu ele alındığında 98 kişi liseyi, 72 kişi üniversiteyi, 48 kişi ilköğretimi, 5 kişi lisansüstü eğitim almış iken, sadece 1 kişi okula gitmemiş olarak görülmektedir. Bu veriler ışığında denilebilir ki Aleviler, eğitim kurumları gibi çeşitli toplumsal iş bölüşümlerinde yer alan ve ekonomik sermayeye katkı sağlayan bir yapılanmaya sahiplerdir. Dolayısıyla kentleşmenin sağladığı olanakları kullandıklarını ve kurum kültürü ile barışık olduklarını ifade etmek mümkündür.

6. Araştırmaya Katılanların İsim Özelliklerinin Yorumlanması

Ailelerin çocuklarına isim seçerken siyasi, toplumsal ve kültürel yapıardan olduğu gibi görsel medyada sunulan sosyo-kültürel mesajlardan da etkilendikleri anlaşılmaktadır. Örneğin Yıldırım'a göre Türkiye'de Cumhuriyetin ilk yıllarından günümüze, ailelerin isim tercihlerinde, dönemin siyasi atmosferinin bir etkisi bulunmaktadır. Buna göre;

- 1923-1950 yılları arasındaki tek partili dönem ile geleneksel isimlerin,
- 1960'lı yıllardaki çok partili dönem ile modern isimlerin,
- 1990'lı yıllardaki parti muhafazakârlığı yükselişi ile dini isimlerin ailelerce tercih edilmeye başlandığı görülür (Yıldırım, 2016: 917-918).

Buna binaen 1990 yılıyla birlikte Türkiye'de ivme kazanan muhafazakâr söylemli siyaset akabinde ailelerin çocuklarına daha çok dini kapsamlı isimler vermeyi tercih ettikleri görülmektedir. Hatta isimlerdeki dini vurgu kız isimlerinde 1980'lerde, erkek isimlerinde 1990'larda görülmeye başlandığı anlaşılar (Yıldırım, 2016: 913, 921). Muhafazakâr çizgideki Refah Partisi ardından Adalet ve Kalkınma Partisi tarafından oluşturulan siyasi yapılanmanın, dini isim eğilimini etkilediği ve bu doğrultuda bir iktidar alanı oluşturduğu anlaşılmaktadır. Günümüzde ayrıca popüler kültürün bir unsuru olan televizyondaki yerli dizilerde kullanılan isimlerin de, ailelerin isim tercihlerini şekillendirdiği belirtilmektedir (Köse, 2014: 291-301). Bu isimlerin ise siyasi atmosferden etkilenilerek seçildiği gözlemlenmektedir. O sebeple siyasetin arka bahçesinin görsel medyada yayınlanan unsurlardan meydana geldiğini ve siyasilerin bunları kontrol etmek istedikleri söylenebilir. Zira buradan halka daha kolay ulaştıkları ve sosyo-kültürel algıyı daha kolay kontrol ettikleri düşünülebilir.

Çalışmada çıkan verilere göre Alevi ve Bektaşî ailelerin çocuklarına geleneksel yani kuşaktan kuşağa geçerken değişmeden yeniden konulan isimler vermeyi tercih ettikleri görülür. Bu isimler erkeklerde en çok Ali, Can, Hasan, Hüseyin, Haydar, Murat ve kadınlarda Gül, Fatma, Sultan olarak belirtilebilir. Ziff'e göre adlar, tarihi kişilerin adlarından farklı olarak ele alınmalıdır. Ona göre özel addan hareketle, genellemelere gitmek doğru değildir (Ziff, 1967: 94). Bu bağlamda, Alevi topluluklarda verilen Ali gibi isimler, her ne kadar Hz. Ali'nin manevi hatırası kadim bulunduğundan verilse de, Ziff'in yorumundan hareketle, özel bir addan hareketle, tarihi kişilerin adlarında genellemelere gitmemek gerekmektedir. Zira Hasan ve Hüseyin isimleri de en çok tercih edilen isimler arasında yer almaktadır. Öte yandan ailelerin modern yani popüler kültür ile medyadan veya siyasetten esinlenen isimler de koymayı tercih ettikleri görülmektedir. Bu isimler erkeklerde en çok Burak, Burkay, Uğur ve kadınlarda Deniz, Selim, Yeliz olarak belirtilebilir. Ayrıca Alevi ve Bektaşîlerin özellikle de kız çocuklarına doğadan esinlenerek isim koydukları görülür. Bunun muhtemel sebebi eski Türklerin yarı göçebe gelenekten gelmeleri ve bu suretle doğa ile iç içe olmalarından doğadan bir esinlenmeden bu isimleri tercihini benimsemeye devam etmeleridir. Ailelerin kız çocuklarına Yağmur-Lale gibi doğa ve tabiata dair isimler vermeleri bu aşinalığa bağlanabilir. Buna ilaveten Alevi topluluklar, tarihte çeşitli baskılar görmüş olsalar da, hoşgörü merkezli bir inanca dayandıkları iddiasıyla çocuklarına Sevgi-Gül gibi hoşluk çağrıştıran isimler koymayı tercih ettikleri düşünülebilir (Bkz. Tablo 4 ve 5).

Tablo 4. Ankete Katılan Alevi ve Bektaşî Erkeklerin İsim Dağılımı

İsim	Sayı	Kökeni	Anlamı	To- plam
Abdulkadir	1	Arapça	Kudretli ve güçlü olan Tanrının kulu	%100
Ali	4	Arapça	Yüce, ulu, yüksek	%100
Ali Davut	1	Arapça	Sevgili, aziz	%100
Ali Emre	1	Arapça-Türkçe	Âşık, tutkun, halk şairi	%100
Ali Eren	1	Arapça-Türkçe	Dost, hayırlı çocuk	
Ali Yılmaz	1	Arapça-Türkçe	Yılmayan, bıkmayan, azimli	
Ali Can	2	Arapça-Farsça	Yüce, ulu, dost	
Alper	1	Türkçe	Yiğit, kahraman	
Anıl İter	1	Türkçe	Meşhur. Yurdunu seven	
Arda	1	Türkçe	İşaret olarak yere dikilen çubuk	
Aziz	1	Farsça	Muhterem, sayın	
Baran	1	Farsça	Yüce, ulu	
Barış	1	Türkçe	Barış durumu	
Burkay	2	Türkçe	Gücenme, kırılmış kimse	
Burak	2	Arapça	Temiz, berrak	
Can	3	Farsça	Ruh, hayat	
Celali	1	Arapça	Yüceliğe mensup	
Cem	1	Arapça	Toplama, bir araya getirme	
Cemal	2	Arapça	Yüz güzelliği, güzellik	
Cemal Bektaş	1	Arapça-Farsça	Yüz güzelliği, güzellik; akran, eş	
Cem Berk	1	Arapça-Türkçe	Toplama, bir araya getirme; sağlam, kuvvetli	
Cemil	1	Arapça	Güzel kadın	
Coşkun	1	Türkçe	Coşmuş, galeyana gelmiş	
Derviş	1	Farsça	Fakir ve muhtaç kimse	
Dilaver	1	Farsça	Yiğit, yürekli	
Emrah	1	Arapça	Anadolu saz şairlerinden	
Emre	1	Türkçe	Aşka tutkun	
Engin	1	Türkçe	Ucu bucağı görünmeyen	
Erdinç	1	Türkçe	Duru, güçlü, kuvvetli erkek	
Eren	1	Türkçe	Yetişen, ulaşan, vasıl olan	
Erkan	1	Arapça	Yol, yöntem, adet, usul	
Eylem	1	Türkçe	Eyleme işi	
Eyüp	1	Arapça	Sabrın simgesi olmuş peygamber	

Ferhat	1	Arapça	Yenen, üstün olan	
Feyzullah	1	Arapça	Allah'ın feyzi, bolluğu	
Gökhan	1	Türkçe	Göklerin hakanı	
Hakan	1	Türkçe	Kağan	
Hasan	3	Arapça	Güzellik, iyilik	
Haydar	3	Arapça	Arslan	
Hüseyin	7	Türkçe	Özgür, hür	
İbrahim	1	Arapça	İnanların babası	
İrfan	1	Türkçe	Bilme, anlama	
Kalman	1	Türkçe	Güçlü ve erkeksi	
Kazım	1	Arapça	Öfkesini yine kimse	
Kemal	1	Arapça	Olgunluk yetkinlik	
Kerem	1	Arapça	Soyluluk, cömertlik	
Koray	1	Türkçe	Ateşli, canlı, hareketli kimse	
Mansur	1	Arapça	Yardım olunmuş	
Mehmet	1	Arapça	Övülmüş	
Mertcan	1	Türkçe	Ruhen ve cismen güçlü olan	
Muharrem	1	Arapça	Haram kılınmış	
Murat	6	Arapça	Amaç, maksat, istek	
Mustafa	2	Arapça	Temizlenmiş, seçilmiş, güzide	
Okan	1	Türkçe	Sağlam, sağlıklı er	
Ömer	1	Arapça	Yaşama, hayat, canlılık	
Onur	1	Türkçe	İnsanın kendine karşı duyduğu saygı	
Rıza	2	Arapça	Razılık, razı olma, hoşnutluk	
Şah Hüseyin	1	Farsça-Türkçe	Hükümdar; özgür, hür	
Salih	1	Arapça	Yarar, elverişli uygun	
Şahin	1	Arapça	Sık, katı, pek	
Savaş	1	Türkçe	İki ya da daha çok tarafın vuruşması	
Serkan	2	Farsça	Soylu kan, başkan	
Selman	1	Arapça	Barış içinde bulunma	
Semih	2	Arapça	Eli açık, cömert	
Tanrıverdi	1	Arapça	Allah'ın sunduğu, hediye ettiği	
Tolga	1	Türkçe	Demir harp başlığı	
Tugay	1	Türkçe	İki alaydan oluşan askeri birlik	
Ufuk	1	Türkçe	Anlayış, kavrayış, görüş	
Uğur	2	Türkçe	İyilik, şans, talih	
Ulaş	1	Türkçe	Amacına ermiş, isteğine kavuşmuş kimse	

Ünsal	1	Türkçe	Adın duyulsun	
Volkan	1	Fransızca	Yanardağ	
Yahya Yakup	1	İbranice	Allah; lütfükârdır anlamında	
Yakup	1	İbranice-Arapça	Erkek, erlik	
Yücel	1	Türkçe	Yüksek, yüce bir duruma gelmiş	
Yunus	2	Arapça	Ilık ve sıcak denizlerde yaşayan memeli hayvan	
Yusuf	1	Arapça	İnleyen, ah eden, inilti	
Toplam	107			

Tablo 5. Ankete Katılan Alevi ve Bektaşi Kadınların İsim Dağılımı

İsim	Sayı	Kökene	Anlamı	Toplam
Alev	1	Türkçe	Sıcaklık, kıvılcım	%100
Aliye	1	Arapça	Yüce, ulu, yüksek	%100
Arzu	1	Arapça	İstek, bahşış	%100
Ayça	1	Türkçe	Ay kadar güzel, aydınlık	%100
Ayfer	1	Türkçe	Ay yüzlü	
Ayla	1	Türkçe	Beyaz ışık	
Aylin	2	Türkçe	Aya ait	
Ayşegül	1	Arapça-Farsça	Güleç, güler yüzlü	
Aysel	1	Türkçe	Bol ışık saçan	
Ayten	1	Türkçe	Ay yüzlü	
Berfin	2	Farsça	Tertemiz, kar gibi beyaz	
Berfin Ece	1	Farsça-Türkçe	Kraliçe	
Buket	3	Farsça	Çiçek demeti	
Burcu	2	Türkçe	Güzel koku	
Büşra	1	Arapça	Müjde, sevinçli haber	
Cemile	1	Arapça	Güzel kadın	
Çiğdem	1	Türkçe	Zambakgillerden türlü çiçek açan	
Damla	1	Türkçe	Küçük miktar	
Deniz	2	Türkçe	Büyük su kütesi	
Ecem	1	Türkçe	Kraliçem	
Elif	2	Arapça	İslami alfabenin ilk harfi	
Esra	1	Arapça	En çabuk, pek çabuk	
Ezgi	1	Türkçe	Beste	
Fatma	4	Arapça	Çocuğunu süten kesen kadın	

Figen	1	Farsça	Atıcı, yıkıcı, düşürücü	
Filiz	2	Arapça	İnce, taze ve güzel vücutlu	
Gamze	1	Arapça	Süzdün bakış	
Gül	6	Türkçe	Çiçek	
Gülbeyaz	1	Farsça-Türkçe	Beyaz gül	
Güldane	1	Farsça	Açmamış gonca	
Güler	1	Türkçe	Gülen sevinçli handan	
Gülizar	1	Farsça	Gül yanaklı	
Güllü	2	Türkçe	Gülü olan	
Gülşen	1	Türkçe	Gül gibi güzel	
Gülseren	1	Türkçe	Gül toplayan	
Gülsüm	1	Arapça	Yuvarlak, dolgun gül yüzlü güzel	
Hatice	1	Arapça	Erken doğan kız çocuğu	
Hicran	1	Arapça	Ayrılık, keder	
Hilal Yağmur	1	Arapça-Türkçe	Aynı yay biçimi; Gökten damlalar	
Hülya	2	Arapça	Kuruntu	
İlknur	1	Türkçe	İlk ay, ayın ilk hali	
Lale	1	Farsça	Çeşitli renklerde çiçek	
Leyla	1	Arapça	Gece	
Kıymet	1	Arapça	Değer	
Kübra	1	Arapça	Büyük olan	
Maşide	1	İbranice	Şan ve şeref sahibi	
Mehtap	1	Farsça	Ay aydınlığı	
Melek	2	Arapça	Halim, selim, güzel huylu	
Melike	1	Arapça	Kadın hükümdar	
Melis	1	Türkçe	Bal arısı	
Melisa	1	Türkçe	Kokulu bitki	
Mercan	1	Arapça	Kırmızı kalker iskeletli hayvan	
Merve	1	Arapça	Mekke'de bir dağın adı	
Milkinaz	1	-		
Muhteber	1	Arapça	İtibarlı, hatırı sayılır, saygın.	
Neziha	1	Arapça	Temiz, lekesiz, masum	
Nurdeniz	1	Arapça	Aydınlık, parıltı	
Nurgül	1	Farsça	Gülün en parlak olanı	
Oya	1	Türkçe	İnce, güzel, nazik	
Özge	1	Türkçe	Başka, gayrı, diğer	
Pera	1	Yunanca	Öte, öteki	

Perihan	1	Farsça	Peri padişahı	
Pınar	1	Türkçe	Yerden kaynayıp çıkan su	
Rufu Gül	1	Farsça-Türkçe	Çiçek	
Saadet	1	Arapça	Mutluluk	
Sakine	1	Arapça	Hareketsiz	
Seda	1	Türkçe	Ser, yankı	
Selda	1	Türkçe	Sel, taşkın su	
Selin	1	Türkçe	Gür akan su	
Selma	1	Arapça	Barış içinde bulunma	
Senay	1	Türkçe	Sen aysın, ay gibi güzelsin	
Senem	1	Arapça	Put	
Serap	1	Türkçe	Çölde uzaktan su gibi görünen ışık yanı- ması	
Serpil	1	Türkçe	Serpilmiş, iyi büyümüş, gelişmiş	
Sevgi	2	Türkçe	Sevme hissi aşk, muhabbet	
Sevim	2	Türkçe	Sevme, muhabbet	
Silan Gizem	1	Kürtçe-Türkçe	Yaban gülü. Gizem; sır karşılığı kul- lanılan uydurma bir kelime	
Sinem	1	Farsça-Türkçe	Gönlüm, yüreğim, çok sevdiğim	
Sırma	1	Türkçe	Altın yaldızlı ve yaldızsız ince gümüş tel	
Songül	1	Türkçe	Sonbaharın sonları, kış başlangıcında uçan gül	
Sude	1	Farsça	Sürmüş, sürülmüş, ezilmiş	
Süküfe	1	Farsça	Çiçek	
Sultan	3	Arapça	Padişah, hükümdar	
Tuğba	1	Arapça	Güzellik, iyilik, hoşluk	
Ülkü	1	Türkçe	Amaç edinilen ulaşılmak istenen şey	
Yağmur	1	Türkçe	Gökten damlalar halinde düşen su	
Yeliz	2	Türkçe	Güzel, havadar, aydınlık	
Yeran	1	Farsça	Arkadaş, yakın dost	
Yeşim	1	Arapça	Kolay işlenen, değerli bir taş	
Zehra	1	Arapça	Çok beyaz ve parlak yüzlü	
Zekine	1	Arapça	Zekâ belirten	
Zeynep	2	Türkçe	Değerli taşlar, mücevher	
Zübeyde	1	Arapça	Öz, asıl, cevher	
Toplam	117			

İsimlendirme çıktısını başka akademik verilerle desteklemek gerekirse Rasonyi (1971: 22-25) Türk kültüründeki ad koymadaki adet ve gelenekleri altı başlıkta toplamaktadır. Bunlar:

- **Amaçlı adlar:** Ebeveynlerin çocuğu için iyi dileklerini dolaysız anlatan veya gösteriş ifade eden adlar (Hami, Kaya, Haşim vb.);
- **Tesadüf âlemi adları:** Doğum anında vuku bulan gün-mevsim-bayram gibi meteorolojik veya astronomik adlar (Kutluay, Bayram, Temmuz vb.);
- **Teofor adlar:** Kötü ruhları uzak tuttuğuna inanılan adlar (Osman vb.);
- **Ebeveyn sevgisini gösteren adlar:** Genelde kız çocuklarına verilen ve zara-fet, güzel, ince ve değerli anlamı barındıran adlar (Çiçek, İpek vb.);
- **Kişilere bağlı adlar:** Ata, akraba veya herkes tarafından tanınan büyük şahsiyetlerin adları (Ali, Hasan, Veli vb.);
- **Rütbe ve unvan adları:** Klan, askeri görev adları (Derviş, Seyit, Baba vb.).

Çalışma bulgularına binaen araştırmaya katılan Alevilerin ad seçiminde amaçlı ve rütbe ile unvan belirten adlara yönelmedikleri ama teofor, ebeveyn sevgisini gösteren ve kişilere bağlı adlarda bir odaklanma yaşadıkları anlaşılmaktadır.

Buna bağlı olarak Tablo 6'daki verilerden de anlaşılacağı üzere çalışmaya katılan Alevi ve Bektaşiler kendilerini öncelikle modern, ardından milliyetçi, devamında gelenekselci ve son olarak dindar gördüklerini belirtmişlerdir. Araştırmaya katılan grup üyelerinin, kendilerini inançlı bireylerden ziyade bir yaşam biçimini paylaşan fertler olarak görmeleri, Alevi ve Bektaşiliği bir gelenek olarak değerlendirdikleri manasına gelmektedir.

Tablo 6. Kendinizi Nasıl Tanımlarsınız?

Kendinizi nasıl tanımlarsınız?	Çok/Oldukça	Kısmen/Pek değil	Hiç değil	Toplam
Modern	%62,7	%32,7	%4,6	%100
Milliyetçi	%53,6	%33,6	%12,8	%100
Gelenekselci	%50,7	%44,7	%4,6	%100
Dindar	%39,3	%44,5	%16,3	%100

Rasonyi'ye göre Hıristiyanlığı kabul eden Macarlarda olduğu gibi İslamiyet'i kabul eden Türklerde de, saha itibariyle kuzeyden güneye inildikçe ve zaman bakımından yeniçağa yaklaştıkça İslam dininin tesiri altında birinci derecede Arap, ikinci derecede Farsça adlar etkisinde kalmış ve Türk dili içerisine Arapça ve Farsça kelimeler yerleşmiştir (Rasonyi, 1971: 22-25). Divanü Lugat-it Türk'de yer

alan 110 civarındaki kişi adının %20'sinin Arapça kökenlidir (Amanoğlu, 2000). Bu bağlamda tablo 7'de (ayrıca bkz. Tablo 4 ve 5) derlendiği üzere, çalışmaya katılan 224 Alevi ve Bektaşî'nin 76'sının isim kökünün Türkçeye, 69'nun Arapçaya, 25'nin Farsçaya dayandığı görülür. Diğer diller ise geneli etkileyecek bir sayıda değildir. Dolayısıyla Divanü Lugat-it Türk'teki bilgiler, ezber bozmayarak hatta Arapçadaki kullanımı artış göstererek, günümüzdeki dil yapılanmasını oluşturmaktadır.

Tablo 7. İsmi Dil Kökeni

	Türkçe	Arapça	Farsça	İbranice	Fransızca	Kürtçe
Kadın	44	34	17	1	-	1
Erkek	32	35	8	2	1	-
Toplam	76	69	25	3	1	1

Tablo 8'de de görüldüğü üzere çalışmaya katılan 224 kişiden 203'ü tek isimlidir. Tek isimlik Türkiye genelinde tercih edilen bir isimlendirme biçimi olmakla birlikte ailelerin bunu kullanım kolaylığı açısından tercih ettikleri düşünülmektedir. Öte yandan çift ve daha fazla isimlik, ailelerin adeta modernleşmeye geçiş aracı olarak yorumlanabilmektedir. Örneğin tablo 4 ve tablo 5'de görüldüğü üzere Ali Emre ismi, Ali ismi ile geleneksel, Emre ismi ile modern bir yapılanmayı göstermektedir. Kanaatim o dur ki bu durum köyden kente göç etmiş ailelerin, kente uyum sağlama çabalarına karşın geleneksel öğeleri de kadim göstermelerine yalın bir örnek teşkil etmektedir.

Tek isimlilerde olduğu gibi çift isimlilerde de Ali isminin tercih edildiği görülmektedir: Ali Can, Ali Davut, Ali Emre, Ali Eren, Ali Yılmaz. Erkeklerde Ali dışında çift isimlilerde sadece Cemal isminin bir kişi tarafından taşındığı görülür. Kadınlarda ise çift isimlerde Rufu Gül, Silan Gizem, Berfin Ece ve Hilal Yağmur'un tercih edildiği görülür. Kadınlarda ayrıca tek isimlerde en fazla tercih edilen Gül isminin, birleşik haldeki kullanımıyla da fazlaca tercih edilmesi dikkat çekmektedir: Ayşegül, Gülbeyaz, Güldane, Güler, Gülizar, Güllü, Gülsen, Gülseren, Gülsüm.

Tablo 8. Tek İsimli Mi Çift İsimli Misiniz?

Kaç İsimlisiniz?	Sayı	Yüzdeler
Tek isimli	203	%90,6
Çift isimli	14	%14
Üç İsimli ve daha fazlası	7	%7
Toplam	224	%100

İsmi çocuğa kim tarafından verildiği, toplumsal hiyerarşinin bir göstergesi olabilmektedir. Aleviler her ne kadar kentleşmeyle birlikte modernleşme yaşamış olsalar da, büyük grubun küçük grup veya birey üzerindeki etkisinin halen devam ettiği söylenebilir. İsmi kim tarafından verildiği, toplumsal yapılanmanın kadim

hiyerarşisini ortaya koymakla birlikte, toplumsal kurumların işlevselliği hakkında da bilgi vermektedir. Ankete katılan Alevilerin isimlerini kimden aldıklarının dağılımı, tablo 9'da özetlenmiştir:

Tablo 9. İsmi Kim Tarafından Verildiğinin Dağılımı

İsmi kim verdi	Baba	Anne	Dede (baba yanlı)	Akraba	Dini lider	Dede (anne yanlı)	Baba- anne	Anne- anne	Aile dostları
Evet	%34,1	%25,1	%21,5	%7,6	%6,2	%4,5	%3,6	%2,7	%0,4
Hayır	%65,9	%74,9	%78,5	%92,4	%93,8	%95,5	%96,4	%97,3	%99,6
Toplam	%100	%100	%100	%100	%100	%100	%100	%100	%100

Alevilerde isim verme hiyerarşisinde ataerkil yapılanma başat olsa da, anaerkil yapılanmaya da söz hakkı verildiği görülür. Buna göre çocuğa isim verme hiyerarşisinde önce çocuğun babasına, ardından annesine, sonra ise baba yanlı dedesine söz hakkı verildiği anlaşılır. Kadının ikinci sırada oluşu, çocuğun annesi olmasıyla yani sadece annelik hakkıyla açıklanırsa eksik kalır. Kanaat o dur ki bu durumun birçok sebebi bulunmaktadır: eski Türklere kadına verilen değer ve sunulan söz hakkı; modernleşen yapılanmalarda kadının ön plana çıkması; modernleşen yapılanmalarda Alevilerin geleneksel büyük aile yapılanmasından ziyade, çekirdek aile yapılanmasına kaymaları.

Aleviler için dini önder olarak benimsedikleri dedenin/babanın belli bir öneme sahip olduğu ve ailelerin yeni doğana isim vermede onları halen belli bir oranda aracı gördükleri anlaşılır. Ankete katılanların %6,2'si isimlerini dini önder olan dedelerin/babaların verdiklerini belirtmişlerdir. Bu durum modernleşmeye rağmen varlığını koruyarak, dedelerin/babaların Dede Korkut benzeri belli bir öneme sahip olduklarını göstermektedir.

Katılımcıların %79,4'ü isimlerinin anlamını bildiklerini belirtmişlerdir. Bu yüksek oran, kişilerin isimleriyle ilgili hem bireysel hem de toplumsal bir farkındalık yaşadıklarını göstermektedir. Ayrıca isminden memnun olanlar %76,5 iken, kısmen memnun olanlar %20,6 ve hiç memnun olmayanlar %2,9 olarak yüzdelenmiştir. Bu yüksek oranlar, bireylerin toplum ile bütünleşmelerini, dolayısıyla daha uyumlu bir kültürlenme ve kültürleşme yaşadıklarını göstermektedir.

Katılımcılara isimlerinin nereden geldiği yani ailelerinin onlara bu ismi neden verdiği sorulmuştur. Alınan cevaplara göre:

- %15,7'si isimlerinin aile büyüklerinin isminden geldiğini;
- %27,5'i isimlerinin dini bir anlam taşıdığını;
- %60,8'i isimlerinin anlamının güzel olduğunu;
- %7,8'i isimlerinin milli değerleri yansıttığını;
- %23,5'i isimlerinin moda uygun olduğunu;

- %18,6'sı isimlerinin nadir bulunduğunu;
- %23,5'i isimlerinin yaygın bir kullanıma sahip olduğunu belirtmişlerdir.

Buradan da anlaşılacağı üzere ailelerin öncelikli tercihleri, anlamı güzel isimlere yönelmektedir. Çalışmanın başında da belirtildiği üzere, dini bir anlam taşıyan isimlerin de önemli bir tercih sebebi olduğu anlaşılır.

Çalışmaya katılan sadece 15 kişinin takma ad kullandığı ve bunlardan on üçünün takma adını ailesinden, birinin arkadaşından, birinin aile doktorundan aldığı anlaşılmıştır. Takma adın ağırlıklı olarak aile tarafından veriliyor olması, geleneksel aile yapısının birey üzerindeki egemenliğini ve iktidarını da göstermektedir. Tercih edilen takma adlara bakıldığında bunun yine Askar, Hasan, Oktay, Firuz, Gönül, Mürven gibi bir isimlerden veya Japon, Maviş, Mini gibi fiziksel özellikler barındıran isimlerden seçildiği anlaşılmaktadır.

7. Araştırmaya Katılanların İsimleriyle Müsemma Olma Durumları

Çalışmanın cevap aradığı önemli unsurlardan biri de kişilerin isimleriyle ne denli müsemma oldukları ve aynılaşma yaşadıkları idi. Bu doğrultuda, araştırmaya katılanlara bireysel açıdan isimlerinin önemli bir parçası olup olmadıkları yani isimleriyle güçlü bir bağ kurup kurmadıkları sorulmuştur (Bkz. Tablo 10). Buna göre %65'i isimlerinin önemli bir parçası olduklarını, %21,4'ü isimleriyle ara sıra bağ kurduklarını, %13,6'sı ise isimleriyle hiçbir bağ kurmadıklarını belirtmişlerdir. Araştırmaya katılanların geneli için denilebilir ki Alevi ve Bektaşilerde isim bireyi etkilemekle beraber bireyler isimleriyle kimlikli bir bağ kurmaktadır.

Tablo 10. İsminizin Önemli Bir Parçası Mısınız?

Evet	%65
Kısmen	%21,4
Hayır	%13,6
Toplam	%100

Benzer bir soruyla, bireylere isimlerinin yarattığı anlamın toplumsal açıdan onları destekleyip desteklemediği sorulmuştur. Buna göre tablo 11'de görüldüğü üzere katılımcıların büyük bir çoğunluğu yani %65,8'i isimlerinin kapsadığı anlamın, toplumsal yapıda destek gördüğünü belirtmişlerdir. %16,7'si ise isimlerinin toplumsal alanda yarattığı algıdan memnun olmadıklarını ifade etmişlerdir. Memnuniyetsizliğin sebebi için üç husus belirtmişlerdir: Kimi estetik açıdan ismini beğenmemektedir; kimi ismini modern bulmamaktadır; kimi ise ismini fazla ideolojik bulmaktadır.

Tablo 11. İsminiz Yarattığı Anlam Toplumsal Açından Sizi Destekliyor Mu?

Evet	%65,8
Kısmen	%17,6
Hayır	%16,7
Toplam	%100

Tablo 11’de görüldüğü üzere bireyin ismi ile kendisini değerli hissetmesiyle ilgili %66,6’sı isimlerinin bireysel açıdan onları desteklediğini belirtirken, yalnızca %15,3’ü isimlerinin onları desteklemediğini belirtmişlerdir.

Tablo 12. İsminiz Bireysel Açından Sizi Değerli Hissettiriyor Mu?

Evet	%66,6
Kısmen	%18
Hayır	%15,3
Toplam	%100

Araştırmaya katılan Alevi ve Bektaşilerin %65,5’i isimlerinin önemli bir parçası olduklarını, isimleriyle toplumsal alanda desteklendiklerini ve bireysel açıdan da kendilerini değerli hissettiklerini belirtmişlerdir.

8. Sonuç

Birey tarafından taşınan ad, geneli itibarıyla ailenin ve toplumun tercihini simgelemektedir. Birey kültürlenme ve kültürlenmeyle birlikte genelde ismiyle müsemma olmaktadır. O halde ad, buzdağı gibidir. Buzdağının görünen kısmında “birey ve ismi” yer alırken, görünmeyen alt kısmında “toplum ve değerleri” yer almaktadır. Ad verme öğrenilen ve aktarılan bir tutumdur. Bu davranış biçiminin kültürel olduğu ve tıpkı nesnelere, duygulara isimlendirirken yapıldığı gibi insanlara verilen adın da kültürden kültüre değeri ile anlamı farklılaşan bir damgalama biçimi olduğu kanısına vardım. Adın, bireye verilmesi ile birlikte, çevresel unsurların da adın taşıdığı özellikler bağlamında kişiden benzer tutumlar bekledikleri anlaşılmaktadır. İsim, bireysel bir etiket olmaktan çok toplumsal bir etkiye sahiptir. Bireylerin isimleriyle aynılaştıklarını ve müsemma olduklarını gördüğümüz bu çalışmada, Alevi ve Bektaşilerin büyük oranda isimleriyle çatışma yaşamadıkları ve ailelerinin tercihleriyle hemfikir oldukları anlaşılmaktadır. Araştırmaya katılan Alevi ve Bektaşilerin %65,5’i isimlerinin önemli bir parçası olduklarını, isimleriyle toplumsal alanda desteklendiklerini ve bireysel açıdan da kendilerini değerli hissettiklerini belirtmişlerdir.

Alevi topluluklarda isim verme geleneğinde ataerkil yapılanmanın devam ettiği ama anneye de söz hakkı verildiği görülür. Bunun yanında modernleşmeyle birlikte, dini bir otorite olan dedenin/babanın bireye isim vermede doğrudan söz hakkına sahip olmadığı ve baba ile annenin bu konuda daha etkin olduğu görülür. Bu durumun

bireyselleşmeyle, kentleşmeyle ve ekonomik özgürlüğün birey odaklı olmasına bağlı olduğu anlaşılır. Dolayısıyla çalışmada hipotez 3’deki çocuğa isim verme hiyerarşisi (baba-anne-dede (baba yanlı)-dede (anne yanlı)-babaanne-anneanne-akraba biçiminde ilerler) doğrulanmıştır.

Hipotez 5 bağlamında modernleşen Alevi ve Bektaşî topluluklarda çocuğa isim vermede “öncelikle” dini önder olarak dedeye/babaya fazla danışılmadığı gibi Aleviliğe özgü dini bir tören de yapılmadığı belirtilmişti. Başka çalışmalarda da 1943-1952 yılları arasında doğanlara aile büyüklerinin ve ocak dedelerinin isim vermesine karşın, 2000 yılı sonrasında doğanlara anne ve babalarının isim verdiği belirtilmekteydi. Çalışmada ortaya çıkan veriye göre aileler çocuklara isim vermede %6,2 oranında dedelere/babalara müracaat etmektedirler. Dolayısıyla hipotez 5 doğrulanmıştır.

Araştırmaya katılan Alevilerin %60,8’i isimlerinin anlamının güzel olduğu için verildiğini belirtmekle beraber özellikle de kadınlarda ebeveyn sevgisini gösteren adlar gibi kişilere bağlı adlarda bir odaklanma olduğu anlaşılmaktadır. Erkeklerde kişilere bağlı adlarda bir yoğunlaşma olduğu görülerek, Alevi geleneksel değerlerin erkekler üzerinden ilerlediği söylenebilmektedir.

Hipotez 4’e göre hem Alevi hem de Sünni inançta bazı özel isimlerin (Muhammed, Ali, Fatma, Gül vb.) ortak kullanılması, her iki topluluğun aslında bir toplum anlayışında birleştiğini belirtmekteydi. Çalışmada Ehli Beyt isimlerinin Alevi ve Bektaşilerde çok tercih edilmesine karşın bu isimlerin Türkiye’de de en çok tercih edilen isimler olduğuna dikkat çekmek isterim.

Demografik özelliklerin, aile köklerine dair geleneksel bir gösterge olduğu düşünülürse, sosyo-kültürel özelliklerin de bireyin kendi seçimlerini gösteren daha ferdi bir unsur olduğu kabul edilir. Buna göre ankete katılanlara kendilerini modernlik-dindarlık-geleneksellik-milliyetçilik açısından nasıl tanımladıklarına odaklanılırsa, kendisini modern tanımlayanların oranı dikkat çekmektedir. Zira kentleşme ve büyük şehirde yaşama kuşkusuz, Alevi ve Bektaşiler için de modernleşmeyi ve toplumun üst kültürü ile aynışmayı da beraberinde getirmiştir. Dolayısıyla Alevi ve Bektaşî aileler, çocuklarına isim koyarken Ehli Beyt isimlerinden taviz vermemek koşulu ile çocuklarına toplumsal anlaşmazlık yaratacak çatışmalı isimler de benimsemedikleri görür. Dolayısıyla çalışmadaki hipotez 1 ve hipotez 2 doğrulanmış durumdadır. Buna göre kentleşmeye rağmen Alevi ve Bektaşî aileler, kendi geleneksel değer yargıları doğrultusunda çocuklarına isim vermektedirler. Alevi ve Bektaşî aileler, çocuklarının isimlerini seçerken -kendi topluluklarıyla uyumlu olabilmek adına- geleneksel değer yargılarına göre hareket etseler de, bu durumun ulus devlet yapılanması kapsamında, toplumda çatışma yaratmamasına itina gösterdikleri anlaşılır. Bu tutum Türkiye’nin ulus devlet bütünselliği açısından önemli bir veridir.

Kaynakça

- Abdurrahman, Varis. (2004). “Türklerin Ad Koyma Gelenekleri Üzerine Bir İnceleme”. *Milli Folklor* 16 (61), 124-133.
- Amanoğlu, Ebulfaz Kuh. (2000). “Divanü Lugat’it Türk’teki Kişi Adları Üzerine”. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi* 15, 5-15.
- Atalay, Besim. (1936). *Türk Adları*, Ankara: Jandarma Genel Komutanlığı Matbaası.
- Bock, Philip K. (2001). İnsan Davranışının Kültürel Temelleri. Çev. N. Serpil Altuntek. Ankara: İmge Kitabevi, 123.
- Canatan, Kadir. (2012). “Türkiye’nin İsim Haritasının Temeli Olarak Ehl-i Beyt Sevgisi”. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi* 62, 213-236.
- Çatlı Özen, Gökçen. (2017). “Nusayrîlerin Kültürel Etkileşim İncelemeleri”. *Journal Of Analytic Divinity* 1 (1), 150-166.
- Çelik, Celaleddin. (2007). “Bir Kimlik Beyanı Olarak İsimler: Kişi İsimlerinin Sosyolojik Bir Yaklaşımı”. *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi* 2, 5-21.
- Ergin, Muharrem. (1989). *Dede Korkut Kitabı I*, Ankara: TDK Yayınları.
- _____. (1996). *Dede Korkut Kitabı*, İstanbul: Boğaziçi Yayınları.
- Karagöz, Erkan. (2016). “Başkurt Türklerinin Doğum, Düğün ve Cenaze Merasimlerinden Bazı Tespitler”. *Hoca Ahmet Yesevi Anısına Uluslararası Türk Dünyası Eğitim Bilimleri ve Sosyal Bilimler Kongresi*, 199-204.
- Köse, Aynur. (2014). “Değişimin Gölgesindeki Gelenek: Popüler Diziler ve Farklılaşan Ad Verme Kültürü”. *Milli Folklor Dergisi* 101, 291-306.
- Matushansky, Ora. (2008). “On The Linguistic Complexity of Proper Names”. *Linguist and Philos* 21, 573-627.
- Örnek, Sedat Veyis. (1977). *Türk Halkbilimi*, Ankara: Türkiye İş Bankası Yayınları.
- Rasonyi, Laszlo. (1971). *Tarihte Türklük*, Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları 39.
- Sakaoğlu, Saim. (2001). *Türk Ad Bilimi I*, Ankara: TDK Yayınları.
- Subaşı, Necdet. (2010). *Alevî Modernleşmesi*, İstanbul: Timaş Yayınları.
- Uysal, Başak. (2012). “Alevi İnanç Sisteminde Adlar ve Dil-Kimlik İlişkisi”. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi* 62, 237-248.
- White, Leslie A. (1959). *The Evolution Of Culture: The Development Of Civilization To The Fall Of Rome*, New York: McGraw-Hill, 3.

Wuthnow, Robert J. (2002). *Din Sosyolojisi, Din ve Modernlik*. Der. ve Çev. Adil Çiftçi. Ankara: Ankara Okulu Yayınları.

Yıldırım, İlnur Esen. (2016). “Çocuklara Verilen İsimler Üzerinden Türkiye’deki Sosyo-Kültürel Değişimin Analizi”. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 20 (3), 909-925.

<http://www.zohreanaforum.com/diger/49517-alevi-bektasi-isimleri.html>, erişim tarihi 3 Ekim 2018.

